

بسم الله الرحمن الرحيم

کسیر اعظم

جلد ۵

علاج کلی امراض

- امراض و بشر

- امراض ح

- امراض متفرقه

- جراحات و شکستگیها

- سموم

تألیف

حکیم محمد اعظم خان

مقدمه

با کوشش:

دکتر محمد مهدی اصفهانی

رشید تفقد

حق چاپ محفوظ است

اکسیر اعظم گنجینه‌ای از دانش و تجربه در درمان بیماری‌ها

طب سنتی، میراثی گرانقدر مبتنی بر شواهد و محصول چند هزار سال کار علمی و تحقیق هزاران دانشمند، پزشک و درمانگر است که در طول قرون و اعصار، در مجموعه‌هایی کوچک و بزرگ گردآوری شده و علی‌رغم تداول ایام و غفلت، بخش عظیمی از آن هنوز در دسترس و یا قابل ردیابی است. در میان آثار به جای مانده، کتابها و رسائلی فراتر از معمول، در بردارنده انبوهی از اطلاعات علمی و تجربی ژرف و طبقه‌بندی شده دارند که به پای آنها سال‌های بسیار از عمر حکیمان کم‌مانند، صرف شده است.

به عبارت دیگر حیات علمی آنان در قالب دستور و راقی این کتاب‌ها تراکم و تجمد یافته است. به ویژه آثاری که با بازبینی و نقد عالمانه و آزمودن‌های مکمل، حکیمان پیشین شکل گرفته است. این گونه آثار که خود به گونه‌ای برگزیده‌ای از مجموعه اطلاعات گذشتگان با افزوده‌های دیگر است ضمن گردآوری، گزیده نگاری، بازنگری و هم افزایی‌های پرفایده، اساس برای پویندگان راه حکیمان و اخلاف وارثان علم طب و روایت‌داران این عرصه هموار و طی طریق آنان را آسان‌تر می‌کند. به ویژه آنکه هر چه به زمان حاضر نزدیک‌تر می‌شوند با توجه به مقتضیات عصر و تغییرات احتمالی شرایط علمی، تطورات الفاظ و مصادیق آنها، زبانی آشناتر و بیانی به واقعیت‌ها نزدیک‌تر دارند.

یکی از نوادر روزگار که آثار پربرکت و فراوانی این چنین، به یادگار نهاده است حایر العجب و بیب بزرگ و پارسی‌نگار، حکیم محمد اعظم خان معروف به ناظم جهان متوفی به سال ۱۳۲۰ هجری قمری در نزد سلطان الاطباء حکیم شاه اعظم خان است که کثرت آثار و کیفیت ممتاز آنها با توجه به شرایط زمان و محدودیت طول زندگانی او، آدمی را عمیقاً به شگفتی وادار دارد چرا که پیداست به جزء اندکی استراحت ضروری، شب و روز عمر پربرکت او در تحقیق و تجربه و تألیف گذشته است.

به جز کتاب حاضر به عنوان اکسیر اعظم که آن را برای فرزندش محمدافضل خان و شاعر برگزیده و حافظ قرآن کریم خود سید عبدالسلام (عبدالله) نگاشته است آثار پرمایه و استثنایی دیگری همچون رکن اعظم (که چاپ نخست آن در ۱۲۸۱ و چاپ بعدی آن در ۱۳۹۷ هجری قمری صورت گرفته) و نیز دو جلد

کتاب رموز اعظم (با ویژگی در برداشتن بیماری‌های هر عضو در یک مقاله جداگانه و نیز آموزش نسخه نویسی) که طبع نخستین آن به سال ۱۳۰۱ و طبع دوم آن به سال ۱۳۱۱ هجری قمری منتشر شده است، همچنین کتاب ارزشمند قراپادین اعظم با ابتکار فهرست نگاری انواع داروها بر اساس بیماری‌های مشخص با تاریخ انتشار سال ۱۳۰۲ هجری قمری کتاب قسطاس اعظم (فرهنگنامه پزشکی) در ۲ جلد، محیط اعظم در شناخت ادویه مفرده در ۴ جلد با تاریخ انتشار نخستین ۱۳۱۳ هجری قمری نیر اعظم (علم نبض شناسی که باید جامع‌ترین اثر در این زمینه باشد) با تاریخ انتشار اول در سال ۱۲۷۱ هجری قمری از او به یادگار ماند. سنتی که بسیار حکیمان و طبیبانی که همین آثار جامع و منسجم، آنها را از چشمه جوشان طب سنتی سیراب کرده است.

اما کتاب اکسیر اعظم به اینک در نشری نو با کار عمیق، دقیق، شبانه روزی، و چند ساله فاضل محترم آقای رشید تقی هم با یادداشت‌ها و ژرف‌نگری در معرض بهره‌گیری اهل تحقیق و پژوهشگران و دانشجویان طب سنتی، سری سنتی و جامعه پزشکی قرار می‌گیرد، کتابی است که طبع اولیه آن در ۴ جلد انتشار یافته بود. لیکن مشکل جدید با قلم حروف چینی و با مقدمه و ضامم آن در ۵ جلد منتشر می‌گردد. با مراجعه به متن کتاب ملاحظه می‌گردد که عمده‌ترین منابع مورد استفاده حکیم اعظم عبارتند از فردوس الحکمه اثر علی بن ربن طبرستان، ویلیفیزی، قانون نوشته ابن سینا و نیز کتبی همچون کامل الصناعه الطبیه، الجماهر، صیدنه، معالجات در علاج اسباب و العلامات، ذخیره خوارزمشاهی، فصول بقراط و شرواح آن، خلاصه التجارب، عشرة کامله، لب لباب، معالجات فضلیه، معالجات عماد الدین محمود بن مسعود شیرازی و کتب متنوع و متعدد دیگر که حکیم اعظم هم از این رهنمودهای حکما هر جا در مورد صحت یا اثر بخشی موضوعی تردید داشته با بکارگیری کلمات مناسب، تردید خود را نشان داده است.

به نظر می‌رسد که نشر مجدد و فاخر این اثر ماندگار در طب سنتی، دیرین فراگیران و کاربران آن بود فرصت مجددی برای توسعه و بالندگی این دانش پرمایه فراهم آورد.

محرر: محمد مهدی اصفهانی
شهر: ماه ۱۳۹۲ شمسی

فهرست مطالب

۲۷۲۸..... اقوال اطبا.....	۲۶۹۸..... اورام ر بنور ظاهر بدن.....
۲۷۲۲..... غدد و عقد.....	۲۶۹۸..... بنور.....
۲۷۲۳..... اقوال حکما.....	[ورم مفرد و مرکب]..... ۲۶۹۹.....
۲۷۲۴..... خنازیر.....	[سبب وجع ورم]..... ۲۷۰۰.....
۲۷۲۵..... ذکر ادویه نافع خنازیر.....	اسباب اجتماع مواد اورام بنور..... ۲۷۰۰.....
۲۷۳۶..... اقوال مهره.....	علامات اورام و بنور..... ۲۷۰۱.....
۲۷۴۱..... ورم صلب.....	معالجه اورام و بنور..... ۲۷۰۱.....
۲۷۴۲..... ذکر ادویه مفرده نافع اورام صلبه.....	[اورام نزدیک اعضا رئیس]..... ۲۷۰۲.....
۲۷۴۲..... ذکر ادویه مرکبه.....	[اورام صلبه و نفخیه و قروحی]..... ۲۷۰۲.....
۲۷۴۳..... حکایت.....	فلغمونی..... ۲۷۰۳.....
۲۷۴۳..... اقوال اکابر.....	اسباب فلغمونی..... ۲۷۰۴.....
۲۷۴۷..... مریض.....	علامات فلغمونی..... ۲۷۰۴.....
۲۷۴۷..... سرطان.....	[حرکت ورم دموی]..... ۲۷۰۵.....
۲۷۴۹..... اقوال حنا.....	ذکر ادویه مفرده نافع اورام حار..... ۲۷۰۵.....
۲۷۴۹..... ذکر ادویه مرکبه.....	ذکر ادویه مرکبه نافع اورام گرم..... ۲۷۰۶.....
۲۷۵۳..... اورام ر بنور و نجات عضلات.....	[حکایت]..... ۲۷۰۷.....
۲۷۵۳..... حکایت.....	اقوال حکما..... ۲۷۰۷.....
۲۷۵۵..... دیبله.....	مضار روادع..... ۲۷۰۸.....
۲۷۵۷..... [دیبله منکوسه].....	ضرر افراط تبرید..... ۲۷۰۹.....
۲۷۵۹..... خراج.....	فایده عامه..... ۲۷۱۱.....
۲۷۵۹..... اسباب خراج.....	حذر از محلات در ابتدا..... ۲۷۱۳.....
۲۷۶۰..... دلایل خراج.....	سقاقلوس..... ۲۷۱۳.....
۲۷۶۰..... دلایل نضج کامل ماده خراج و پختن.....	حمره و حمره فلغمونی و فلغمونی حمره..... ۲۷۱۵.....
۲۷۶۰..... احکام ریم.....	اقوال حنا..... ۲۷۱۶.....
۲۷۶۱..... اقوال حکما.....	حمره اطفال..... ۲۷۱۹.....
۲۷۶۲..... تدبیر انضاج خراجات ظاهری.....	ماشرا..... ۲۷۲۱.....
۲۷۶۲..... تدبیر خراجات ظاهری بعد نضج.....	اقوال مهره..... ۲۷۲۱.....
۲۷۶۳..... شکاف به حسب خراج.....	ورم رخو..... ۲۷۲۲.....
۲۷۶۳..... مفجرات ظاهری.....	ذکر ادویه نافع اورام بلغمی..... ۲۷۲۳.....
۲۷۶۵..... [حکایت].....	اقوال فضلا..... ۲۷۲۳.....
۲۷۶۵..... دمل.....	سلع..... ۲۷۲۷.....

۲۸۱۲	تدبیر قلع آثار جدري	۲۷۶۶	ذکر ادويه يونانيه نافع دما میل
۲۸۱۳	حميقا	۲۷۶۷	ذکر ادويه هندیه مفید دمل
۲۸۱۴	حصبه	۲۷۶۸	اقوال اکابر
۲۸۱۵	[حکایت]	۲۷۷۰	[دمل مفرطج]
۲۸۱۷	[حکایت]	۲۷۷۲	طاعون
۲۸۱۹	شرا	۲۷۷۴	اقوال حذاق
۲۸۲۰	علاج شرای دموى	۲۷۷۷	اورام مغابن
۲۸۲۰	ذکر ادويه نافع این نوع شرا	۲۷۷۸	ذکر ادويه نافع اورام مغابن
۲۸۲۱	اقوال حکما	۲۷۸۰	اقوال حکما
۲۸۲۳	علاج شرای بلغمى	۲۷۸۱	جدري
۲۸۲۳	اقوال اکابر	۲۷۸۲	اسباب جدري
۲۸۲۴	[حکایت]	۲۷۸۳	[جدري در دکان]
۲۸۲۵	[حکایت]	۲۷۸۴	معرفت ابدان و امراض و فصل مستعد جدري
۲۸۲۵	علاج شرای سوداوى	۲۷۸۵	ذکر انواع صالح و مضرى طالان و اشکال آن
۲۸۲۶	نمله	۲۷۸۷	[حکایت]
۲۸۲۶	ذکر بعض ادويه نافع نمله	۲۷۸۷	علامات ظهور جدري
۲۸۲۷	اقوال حکما	۲۷۸۸	علامات محموده صالحه
۲۸۳۰	جاورسيه	۲۷۸۹	علامات ردیه غير صالحه
۲۸۳۰	اقوال اکابر	۲۷۹۰	[حکایت]
۲۸۳۱	جمره	۲۷۹۰	علاج جدري
۲۸۳۲	اقوال حذاق	۲۷۹۱	تدبیر منع خروج جدري
۲۸۳۵	[حکایت]	۲۷۹۲	تدبیر قبل از ظهور جدري
۲۸۳۵	ناهارى	۲۷۹۳	اقوال حذاق
۲۸۳۶	طاعون	۲۷۹۶	[حکایت]
۲۸۳۷	آبله فريادى	۲۷۹۷	تدبیر بعد از بروز جدري
۲۸۴۰	طريق خوردن شيشه	۲۷۹۹	اقوال اکابر
۲۸۴۰	ذکر بعض ترشحات از غلظت انده برای آتشک با تب و غيره	۲۸۰۳	[حکایت]
۲۸۴۱	عوارض	۲۸۰۴	تدبیر نضج و خشک کردن جدري و غير آن
۲۸۴۱	ذکر بعض ادويه مرکبه يونانيه که در مرض آتشک معمول	۲۸۰۵	اقوال افاضل
۲۸۴۲	است	۲۸۰۸	تدبیر ازاله خشکريشه
۲۸۴۲	ذکر بعض ادويه هندیه که در مرض آتشک مجرب و	۲۸۰۹	تدبیر حفظ اعضا از آفت جدري
۲۸۴۷	معمول است	۲۸۰۹	حفظ چشم
۲۸۴۷	حبوب حب السلاطين	۲۸۱۰	حفظ گوش
۲۸۴۸	حبوب توتيا و مرداسنگ و زنگار	۲۸۱۰	حفظ منقذ بينى
۲۸۴۸	حبوب سم الفار	۲۸۱۰	حفظ فم و حلق
۲۸۴۹	حبوب رسکپور و سيماب و بلادر	۲۸۱۱	حفظ ريه
۲۸۵۳	اقوال متأخرين	۲۸۱۱	حفظ قلب
۲۸۵۸	علاج باد آتشک	۲۸۱۱	حفظ امما
۲۸۵۹	جرب	۲۸۱۱	حفظ مفاصل

۲۹۱۶	اقوال مهره	۲۸۶۱	ذکر ادویه مفرده نافع جرب و حکه
۲۹۱۷	معالجات موضعی	۲۸۶۲	ذکر ادویه مرکبه که در جرب معمول راقم است
۲۹۱۸	[حکایت]	۲۸۶۵	اقوال مجربین
۲۹۱۹	حکااک چپه	۲۸۶۶	کثرت استعمال استقراغات و عدم حصول فایده
۲۹۲۲	ثلیل و مسماریه و عقف قرنیه و امثال آن		[گرویدن جرب و حکه به احتراقات و قروح عسر البرء]
۲۹۲۳	ذکر ادویه نافع ثلیل	۲۸۶۸	[حدوث جرب در ناقهین]
۲۹۲۳	اقوال حکما	۲۸۷۰	نوع اول
۲۹۲۵	[ثلول منکوس]	۲۸۷۶	نوع دوم جرب
۲۹۲۷	عدسیه و حنطیه	۲۸۷۷	نوع سوم جرب
۲۹۲۷	توئه	۲۸۷۸	نوع چهارم جرب
۲۹۲۸	نقاطات و نفاخات	۲۸۷۹	نوع پنجم جرب
۲۹۲۸	اقوال اطبا	۲۸۸۰	نوع ششم جرب
۲۹۲۹	بثور صغار	۲۸۸۱	نوع هفتم از جرب
۲۹۲۹	اقوال اکابر	۲۸۸۲	نوع هشتم جرب
۲۹۳۰	بثور لبنیه	۲۸۸۳	نوع نهم جرب
۲۹۳۰	ذکر ادویه یونانیه مفید بثور لبنیه	۲۸۸۳	خاتمه باب
۲۹۳۱	ذکر ادویه هندیه نافع مهاسه	۲۸۸۳	[حکایت]
۲۹۳۱	اقوال حکما	۲۸۸۵	حکه
۲۹۳۲	شیلج	۲۸۸۷	فایده [خارش شدید به سبب کرم]
۲۹۳۳	بله	۲۸۸۷	اقوال حکما
۲۹۳۴	بثور اصداغ	۲۸۹۰	حصف
۲۹۳۵	بثور قفا	۲۸۹۱	اقوال اکابر
۲۹۳۶	بثور افرورزن	۲۸۹۳	بنات اللیل
۲۹۳۶	بثور بادنجانی	۲۸۹۴	عرق مدنی
۲۹۳۶	بثور غریبه		ذکر بعض ادویه نافع عرق مدنی که رشته را به غیر کلفت برارد
۲۹۳۸	اقوال اطبا	۲۸۹۵	اقوال حذاق
۲۹۴۱	امراض ج	۲۸۹۶	طریق استعمال منضجات و مسهلات در این مرض
۲۹۴۱	جذام	۲۹۰۱	سعه
۲۹۴۱	اسباب جذام	۲۹۰۳	بیان ادویه مفرده نافع سعه
۲۹۴۲	[قدرت استحاله قلیل سودا بر کثیر اخلاط]	۲۹۰۳	ذکر بعض ادویه مرکبه معمول در اقسام سعه
۲۹۴۳	انواع جذام و علامات آنها	۲۹۰۴	اقوال اکابر
۲۹۴۳	علامات جذام مطلقا	۲۹۰۶	ادویه موضعی برای سعه یابس
۲۹۴۵	ذکر ادویه مفرده و مرکبه یونانیه نافع جذام	۲۹۰۷	[حکایت]
۲۹۴۷	ذکر ادویه مفرده و مرکبه هندیه مفید جذام	۲۹۱۲	قوبا
۲۹۵۰	طریق استعمال چوب چینی	۲۹۱۳	[قوبایی که به دوا به نشود]
۲۹۵۲	و طریق تعریق	۲۹۱۳	ذکر ادویه مفرده نافع قوبا
۲۹۵۳	اقوال حذاق	۲۹۱۴	ذکر ادویه مرکبه که در قوبا مستعمل

۳۰۱۶	چهارچین و آپرس	۲۹۵۳	[حکایت]
۳۰۱۷	سحوج جلد	۲۹۶۳	{ حکایت }
۳۰۱۸	اقوال اطبا		
۳۰۱۹	و اما جر حبل	۲۹۶۵	برص
		۲۹۶۶	ذکر ادویه یونانیه نافع برص
		۲۹۶۸	ذکر ادویه هندیه مفید برص
۳۰۲۱	حزاز	۲۹۷۰	اقوال اکابر
۳۰۲۲	اقوال حکما	۲۹۷۲	ادویه بقیه و برصیه موضعی
۳۰۲۲	ادویه حزاز	۲۹۷۴	صباغ
۳۰۲۳	فایده جلیله	۲۹۸۱	حکا
۳۰۲۵	داء الثعلب و داء الحیه	۲۹۸۱	بهق ابیغ
۳۰۲۶	ادویه مفرده یونانیه نافع داء الثعلب	۲۹۸۲	ذکر ادویه مفده نافع
۳۰۲۷	ادویه مفرده هندیه نافع داء الثعلب	۲۹۸۳	ذکر ادویه مرکبه بهق
۳۰۲۷	ادویه مرکبه یونانیه و هندیه	۲۹۸۴	اقوال اطبا
۳۰۲۸	اقوال مهره	۲۹۸۶	بهق اسود
۳۰۲۹	قاعده کلیه در ادویه	۲۹۸۷	اقوال مهره
۳۰۳۲	حکایت	۲۹۸۹	برص اسود
۳۰۳۷	علت نفع	۲۹۹۰	کلف و نمش و برش
۳۰۳۷	انتثار شعر	۲۹۹۱	بیان ادویه مفرده و مرکبه که نافع این امراض اند
۳۰۳۸	ادویه مفرد و مرکبه مانع سقوط شعر	۲۹۹۳	اقوال اکابر
۳۰۳۸	اقوال حکما	۲۹۹۴	فایده جلیله
۳۰۴۱	صل	۲۹۹۶	حکایت
۳۰۴۲	[حکایت]	۲۹۹۹	خیلان
۳۰۴۲	نما	۳۰۰۰	وشم
۳۰۴۳	تشقق	۳۰۰۰	خضرت و سواد
۳۰۴۴	[حکایت]	۳۰۰۱	اقوال اطبا
۳۰۴۴	نموست شعر	۳۰۰۲	آثار قروح و جذری
۳۰۴۴	شیب	۳۰۰۳	بادشنام
۳۰۴۵	تدبیر ابطاء شیب	۳۰۰۳	فساد لون
۳۰۴۶	لطوخت مانع از شیب	۳۰۰۴	ذکر ادویه مفرده محسن لون
۴۰۴۷	[حکایت]	۳۰۰۵	ذکر ادویه مرکبه که تحسین رنگ نماید
۳۰۴۷	ذکر خضابات	۳۰۰۵	اقوال مهره
۳۰۴۸	[تبصره درباره روغن]	۳۰۰۵	[اثر محرکات خون بر جلد]
۳۰۴۸	[انواع خضابها]	۳۰۰۹	حفظ جلد از آفتاب و باد و سردی
۳۰۴۸	تدارک مضرت های خضاب	۳۰۰۹	شقاق جلد و اطراف و وجه
۳۰۴۹	از احوال شعر آنچه تعلق به زینت دارد	۳۰۱۰	ذکر ادویه مفیده و مرکبه نافع شقاق
۳۰۴۹	ادویه مفرده مطول شعر و منبت آن	۳۰۱۱	اقوال حنائق
۳۰۴۹	ادویه مرکبه که موی را دراز و سیاه گرداند	۳۰۱۲	علاج شقوق دست
۳۰۵۰	اقوال اکابر	۳۰۱۳	قشف و تقشر جلد

۳۰۸۰	براز	۳۰۵۲	انبات شعر
۳۰۸۱	ذکر ادویه یونانی و هندی که بوی بد را قطع کند	۳۰۵۳	اقوال مجربین
۳۰۸۱	اقوال حکما	۳۰۵۶	منع نبات شعر
۳۰۸۱	علاج صنان	۳۰۵۸	خلق شعر
۳۰۸۲	شدت بدبویی براز و ریح و علاج آن	۳۰۵۹	تجعيد شعر
۳۰۸۲	نتن بول	۳۰۶۰	تسبیط شعر
۳۰۸۳	[بد بویی در جلد سر]	۳۰۶۰	ترقیق شعر و تکثیف آن
۳۰۸۵	[تعفن کنج ران و بغل و زیر پستان در فربهان]	۳۰۶۰	[پدید آمدن سر در سر موی]
۳۰۸۶	[حکایت]	۳۰۶۱	تشقیر و تحمیل شعر
۳۰۸۶	هزال مفرط	۳۰۶۱	تبیض شعر
۳۰۸۸	ذکر ادویه مفرده و مرکبه که بدن را فربه کند	۳۰۶۲	قمل و صیان و مقام
۳۰۹۰	اقوال اکابر	۳۰۶۳	اقوال حکما
۳۰۹۳	در تسمین عضو عضو	۳۰۶۳	ادویه موضعی
۳۰۹۴	در فربه کردن عضو واحد		
۳۰۹۷	سمن مفرط	۳۰۶۷	امراض ظفر یعنی پیمانه
۳۰۹۷	ذکر ادویه مفرده و مرکبه که بدن را لاغر کند	۳۰۶۷	داخس
۳۰۹۸	اقوال مهره	۳۰۶۷	ادویه مفرده و مرکبه که داخس را نافع است
۳۰۹۹	[وجوب ریاضات و استفراغات در ایشان]	۳۰۶۸	اقوال حکما
۳۰۹۹	در ترمیم اعضاء جزئی	۳۰۷۰	طلقیه
۳۱۰۱	تشویش جلد رأس	۳۰۷۰	برص اظفار
۳۱۰۱	خون جبهه	۳۰۷۱	جذام اظفار و تعقف آن
۳۱۰۲	قرون	۳۰۷۲	اقوال مهره
۳۱۰۲	[حکایت]	۳۰۷۲	تشقیق اظفار و تقشر آن
۳۱۰۲	انتفاخ و سوزش اعضاء	۳۰۷۳	تقلع اظفار و تقصع آن
۳۱۰۲	تعفن مابین اعضاء	۳۰۷۴	احتقان دم و موت آن تحت ظفر
۳۱۰۳	تقرح قضاة	۳۰۷۴	صفت اظفار
۳۱۰۳	فساد اطراف از شدت درد	۳۰۷۴	غبرت و خضرت اظفار
۳۱۰۴	[تدبیر پس از تعفن عضو]	۳۰۷۴	باریک شدن و فرونشستن ناخن ها
۳۱۰۵	حرق النار	۳۰۷۵	رض اظفار
۳۱۰۵	ذکر ادویه یونانی مفید حرق النار	۳۰۷۵	انتفاخ و حكه اظفار
۳۱۰۷	ذکر ادویه هندی نافع سوختگی آتش	۳۰۷۵	تدبیر اقلاع ظفر
۳۱۰۸	اقوال حنای	۳۰۷۶	حفظ ظفر تا نیکو برآید
۳۱۰۸	[غرض در علاج حرق النار]		
۳۱۰۸	ادویه حرقه	۳۰۷۷	امراض متفرقه
۳۱۱۰	[داغ بارد]	۳۰۷۷	[کثرت عرق]
۳۱۱۱	حرق الماء	۳۰۷۸	اقوال اطبا
۳۱۱۲	اقوال اطبا	۳۰۷۹	احتباس عرق
۳۱۱۲	حرق الدهن	۳۰۸۰	عرق الدم
۳۱۱۳	حرق الصاعقة و الشمس		تغیر رایحه بغل و کنج ران و بدبویی عرق و بول و

قروح ۳۱۴۶
 [قروح دارای غور] ۳۱۴۶
 [اسباب فساد قروح] ۳۱۴۷
 علاج کلی قرحه ۳۱۴۸
 ادویه مفرده و مرکبه که نافع قروح است ۳۱۴۸
 اقوال اکابر ۳۱۵۱
 [نیاز قروح به ربط] ۳۱۵۱
 [وصیت جامع در درمان قروح] ۳۱۵۲
 علاج قروح صدیدیه ۳۱۵۴
 علاج قروح وسخه ۳۱۵۵
 علاج قروح غائره و کهوف و مخابی ۳۱۵۶
 علاج قروح دیدانی ۳۱۵۸
 انبات لحم در قروح ۳۱۵۹
 علاج قروح متاکله ۳۱۵۹
 تعلیم ۳۱۵۹
 علاج قروح متعفنه ردیه ۳۱۶۳
 علاج قروح عسر الاندمال و قرحه خیرونیه ۳۱۶۵
 ذکر بعض ادویه که به قروح عسر الاندمال نافع
 است ۳۱۶۸
 علاج قروح ساعیه ۳۱۶۹
 علاج قروح خبیثه ۳۱۷۱
 ناصر ۳۱۷۳
 ذکر ادویه مفرده و مرکبه که ناصر را نافع است ۳۱۷۳
 ۳۱۷۶
 قروح ۳۱۷۷
 قروح مؤلمه ۳۱۷۸
 لحم زائد بر ۳۱۷۸
 سقطه و ضربه ۳۱۷۹
 ذکر ادویه مفرده نافع ضرب ۳۱۸۰
 ذکر ادویه مرکبه که مفید عطفه ۳۱۸۱
 اقوال حکما ۳۱۸۳
 [حکایت] ۳۱۸۴
 علاج مسیوط ۳۱۸۶
 کسر عظم ۳۱۸۶
 [اسباب دیر بسته شدن استخوان] ۳۱۸۷
 ذکر ادویه نافع کسر عظم ۳۱۸۷
 اقوال حذاق ۳۱۸۸
 [طریق بریدن شظیه و بستن رفاده و تخته] ۳۱۸۹
 تدبیر استخوان که کج بسته باشد و حاجت به شکستن

احتراق جلد از بلاد ۳۱۱۳
 جراحات ۳۱۱۵
 [انواع جراحات] ۳۱۱۵
 علاج کلی جراحات ۳۱۱۶
 ذکر ادویه مفرده و مرکبه که التحام و اندمال جراحات تازه
 کنند ۳۱۱۷
 اقوال حذاق ۳۱۱۸
 [حال های هندسی بریدگی] ۳۱۱۸
 [بریدگی و شست زخم ها] ۳۱۱۹
 تسبیح قوی ادویه مثبت لحم و ملحمه و مدمله خاتمه و
 اکاله ۳۱۱۹
 ادویه منجم جراحات ۳۱۲۰
 ادویه مدمله و خفه جراحات و غیر آن ۳۱۲۰
 ادویه مثبت لحم جراحات و ق ۳۱۲۱
 بط جراحات ۳۱۲۲
 کیفیت ربط جراحات ۳۱۲۲
 [حکایت] ۳۱۲۲
 تدبیر جراحات ذی اورام و اوجاع ۳۱۲۳
 [اورامی که از آن ماده جاری است] ۳۱۲۴
 [جراحات راست و هموار] ۳۱۲۴
 [قبول حقیقی انجبار به حصول چهار امر] ۳۱۲۵
 علاج جراحات بطن ۳۱۲۸
 علاج جراحات رأس ۳۱۳۰
 اول قاشره ۳۱۳۱
 دوم ملحمه ۳۱۳۱
 سوم موضحه ۳۱۳۱
 چهارم هاشمه ۳۱۳۲
 پنجم ناقله ۳۱۳۲
 ششم مأمومه ۳۱۳۲
 جراحات عصب و عضله ۳۱۳۲
 [حکایت] ۳۱۳۶
 ادویه جراحات عصب و قروح آن ۳۱۳۶
 [حذر از کزک] ۳۱۳۸
 [حکایت] ۳۱۳۸
 جراحات عرق و نزف الدم ۳۱۳۸
 [بستن و مالش عضو] ۳۱۴۰
 در صفت ادویه مرکبه ۳۱۴۲
 ابورسما ۳۱۴۳
 نشوب شوک و نصل و سلی و غیر آن ۳۱۴۳

۳۲۱۲	کندش و خریق سفید و عرطنیثا و قناء الحمار و ...	۳۱۹۰	آید
۳۲۱۲	خریق سیاه	۳۱۹۱	اطلیه کسر و مانند آنکه در مجبری بکار آید
۳۲۱۲	شراب صرف	۳۱۹۱	[استرخای مفاصل به سبب کشیدن بی قاعده]
۳۲۱۲	تنباکو	۳۱۹۲	[آسیب رسیدن معده و جگر در جبر]
۳۲۱۲	افیون	۳۱۹۲	تغذیه و تسکینه مجبور
۳۲۱۳	اقوال حکما	۳۱۹۳	خلع و وثی و وهن
۳۲۱۴	جوز مائل	۳۱۹۴	علامات خلع
۳۲۱۵	یبروج	۳۱۹۴	علامات وثی و وهن
۳۲۱۵	بنج	۳۱۹۵	علامات استرخای مفصل
۳۲۱۵	شوکران	۳۱۹۵	ادویه نافع و وهن
۳۲۱۶	قنب	۳۱۹۶	اقوال حکما
۳۲۱۶	عنب الثعلب ردی	۳۱۹۶	[حکایت]
۳۲۱۶	کزبره رطبه	۳۱۹۸	اعیا
۳۲۱۶	بزر قطونا		
۳۲۱۷	فطر	۳۲۰۰	سموم
۳۲۱۷	معالجات سموم مشروبه حیوانیه	۳۲۰۰	[شناخت نوع سم]
۳۲۱۷	از این جمله ذارایح است	۳۲۰۰	تحرز از سموم
۳۲۱۸	وزغه و حربا	۳۲۰۰	ذکر ادویه نافع جمیع سموم
۳۲۱۸	سالامبرا	۳۲۰۲	تعلیم [سموم غیر مشهوره]
۳۲۱۹	ضلع	۳۲۰۲	علاج کلی سموم مشروبه
۳۲۱۹	سنگ بارد	۳۲۰۳	[شناخت جنس و نوع سم]
۳۲۱۹	شوای مغصه	۳۲۰۴	[ظهور ذبول و سقوط نفس و غشی در مسموم]
۳۲۲۰	مرء کلبه	۳۲۰۶	معالجات سموم معدنیه
۳۲۲۰	ارنب بسمه	۳۲۰۶	سم القار
۳۲۲۰	شعر اسد	۳۲۰۶	سیماب مصعد و مقتول و شنگرف
۳۲۲۰	لبن فاسد	۳۲۰۷	مرداسنگ و رصاص و سفیداب و جیسین
۳۲۲۰	دم جامد	۳۲۰۸	زرنیخ و نوره و زنجار و صابون
۳۲۲۱	جمود لبن در معده	۳۲۰۸	زاج و شب
۳۲۲۲	علاج کلی سموم ملدوغه	۳۲۰۸	براده آهن و خبت الحديد خوردن
۳۲۲۲	ذکر ادویه مفرد و مرکبه نافع گزین	۳۲۰۹	الماس
۳۲۲۳	اطلیه که بر گزیدگی طلا کنند	۳۲۰۹	معالجات سموم نباتیه
۳۲۲۴	گزیدن مار	۳۲۱۰	قرون السنبل
۳۲۲۵	ذکر ادویه یونانی و هندی نافع زهر مار	۳۲۱۰	فرقیون و کرمدانه
۳۲۲۶	اقوال حنّاق	۳۲۱۰	البان یتوعات
۳۲۲۷	مشروبات ممدوحه در لسع افاعی	۳۲۱۰	دفلی
۳۲۲۷	ضمادات از خارج	۳۲۱۰	بلادر و کبیکج
۳۲۲۹	گزیدن عقرب	۳۲۱۱	انتباه [غسل بلادر]
۳۲۲۹	ذکر بعض ادویه نافع سم عقرب	۳۲۱۱	عنصل ردی
۳۲۳۰	اقوال اکابر	۳۲۱۱	حب السلاطین

۳۲۴۳	 فرق میان گزیدن سگ دیوانه و غیر دیوانه	۳۲۳۱	 سایر مشروبات
۳۲۴۴	 ذکر ادویه یونانیه و هندیه	۳۲۳۲	 اطلیه و اضمده
۳۲۴۵	 اقوال حذائق	۳۲۳۳	 گزیدن جراره
۳۲۴۷	 ادویه مشروبه	۳۲۳۴	 گزیدن زنبور و نحل و مگس و مور و پشه
۳۲۴۸	 حبله کردن در آشامیدن آب	۳۲۳۶	 گزیدن رتیلا
۳۲۴۸	 [امتحان بهبودی و اثر درمان]	۳۲۳۷	 گزیدن عنکیوت
۳۲۵۰	 گزیدن گرگ دیوانه و	۳۲۳۸	 گزیدن قملة النسر
۳۲۵۱	 طرد هوام و قتل آنها	۳۲۳۸	 گزیدن هزارپایه
۳۲۵۱	 حیات	۳۲۳۹	 گزیدن نام ابرص
۳۲۵۱	 عقارب	۳۲۳۹	 گزیدن عظام
۳۲۵۱	 براغیث	۳۲۳۹	 گزیدن مندرار
۳۲۵۱	 پشه	۳۲۳۹	 گزیدن سفدع نهري
۳۲۵۱	 راسو	۳۲۳۹	 گزیدن سفدع بک
۳۲۵۱	 موش	۳۲۳۹	 گزیدن مار دریایی
۳۲۵۱	 مورچه	۳۲۴۰	 گزیدن کژدم دریایی
۳۲۵۱	 مگس	۳۲۴۰	 گزیدن سگ آبی و نهنگ و ماه سیاه
۳۲۵۱	 زنبور	۳۲۴۰	 گزیدن انسان و چهارپایان
۳۲۵۲	 خنافس	۳۲۴۱	 گزیدن درندگان
۳۲۵۲	 ارضه	۳۲۴۱	 گزیدن شیر و پلنگ و بوزینه
۳۲۵۲	 سوس	۳۲۴۱	 گزیدن گرگ و سگ غیر دیوانه
۳۲۵۲	 سام ابرص	۳۲۴۱	 گزیدن گربه
		۳۲۴۱	 گزیدن راسو
۳۲۵۳	 خاتمه کتاب	۳۲۴۲	 گزیدن کورموش
۳۲۵۳	 فاعل	۳۲۴۲	 گزیدن سگ دیوانه
۳۲۵۴	 فاعل	۳۲۴۲	 علامات سگ دیوانه
		۳۲۴۳	 احوال کسی که او را سگ دیوانه بگزد